

OBEC ZDECHOVICE NA PŘELOMU 18. A 19. STOLETÍ (OBRAZ VĚKOVÉ A SOCIÁLNÍ STRUKTURY OBYVATEL)

Šárka JIRÁSKOVÁ

Předkládaný příspěvek si klade za cíl zobrazit populaci vsi Zdechovice, ležící v zemědělsky orientované oblasti na pomezí polabské nížiny a Železných hor, na základě studia dvou soupisů poddaných z let 1789 a 1809.¹⁾ Ty jsou uloženy v rámci archivního fondu Velkostatek Zdechovice, který se nachází ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Na základě studia těchto materiálů jsem se pokusila nastínit proměnu počtu obyvatel obce Zdechovice, její sociální rozvrstvení či uplatnění chlapců a dívek ve službě a v učení.

V našem prostředí vzniklo již mnoho prací reflektujících zkoumanou problematiku v 17. a 18. století, 19. století je však stále poněkud v pozadí. Nejnověji se problematice sociálního postavení venkovského lidu věnuje Alice Velková, která se zaměřila na obyvatele panství Štřáhlavy v 18. a první polovině 19. století.²⁾

Ves Zdechovice

Ves Zdechovice se nachází v Pardubickém kraji přibližně 7 km západně od města Přelouč. Obec byla centrem stejnojmenného panství, které bylo tvořeno vesnicemi Zdechovice, Chvaletice, Telčice, Trnávka, Řečany, Labětín,

1) Populačním vývojem farnosti Zdechovice v letech 1790–1899 se autorka zabývala v rámci kvalifikační práce: JIRÁSKOVÁ, Šárka: *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790–1899*, rkp. diplomové práce uložen na FF Univerzity Pardubice. Pardubice 2011.

2) Mezi nejvýznamnější práce patří studie reflektující výsledky mezinárodního projektu „*Soziale Strukturen in Böhmen*“ např. CERMAN, Markus – MAUR, Eduard: *Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650–1750*. Český časopis historický 98, 2000, s. 737–773. Významné jsou mnohé studie Alice Velkové týkající se sociální stratifikace venkovského obyvatelstva, nejnovějším výstupem je publikace: VELKOVÁ, Alice: *Krutá vrchnost, ubozí poddaní*. Praha 2009.

Spytovice a částí obce Seník. První písemná zmínka o této lokalitě pochází z roku 1352, z období o dvacet let později pak zápis v zemských deskách, kde je Ježek ze Zdechovic připomínán jako dobrodinec okolních kostelů.

Vznik statku v první polovině 15. století byl spojen s rodem Voděradů ze Sekyřic. Roku 1507 byl majetek z důvodu velkých dluhů postoupen Vladislavu Jagellonskému, po jehož smrti držel panství Zdeněk Lev z Rožmitálu, od roku 1520 pak Václav Lorecký z Elkouše, který však po rozepři s Vilémem z Pernštejna panství ztratil.³⁾

V letech 1525–1558 drželi statky Sudové z Řenec, kteří zdechovské zboží prodali Karlu Staršímu ze Žerotína. Roku 1585 koupil tyto statky rod Vrabských z Vrabí. Od roku 1642 držel Zdechovice rod Věžníků z Věžník, který psal své jméno podle tvrze Věžníky na Vlašimsku. Do poloviny 17. století patřili k nižší šlechtě, po třicetileté válce byli povýšeni do panského stavu. Erb byl tvořen „*bílým věžníkem (chrtem) s dlouhýma ušima se zlatým obojkem s kruhem k levé straně obrácenému v poli modrém a nad helmem jako klenot též hlava věžníka*“.⁴⁾

Prvního září roku 1722 koupil panství Zdechovice Karel Josef hrabě z Paaru, který dle smlouvy získal zámek, celé příslušenství dvorů ve Zdechovicích a Telčicích, patronátní kostel ve Zdechovicích, ves Zdechovice, Spytovice, Labětín, Řečany, Trnávku, Chvaletice a tři sedláky a šest chalupníků z obce Seník. Rod Paarů pocházel z Lombardie a své jméno získal podle města Paare. Ve svém erbu měli císařského orla, na jehož prsou se nacházel štít složený z několika polí, který obohacoval rodové erbovní znamení. Od roku 1630 využívali titulu dědičných pošt mistrů.⁵⁾ Dědictví po Karlu Josefu z Paaru převzal jeho syn Jan Leopold. Sňatkem s Marií Terezií ze Šternberka rozšířil nový majitel Zdechovic svůj majetek o panství Bechyně, Smiřice a statek Oujezd. Vzhledem k obratné sňatkové politice drželi Paarové nejen výše uvedená území, ale také další lokality např. v jižních Čechách.⁶⁾

Paarové obhospodařovali zdejší statky do léta roku 1889, kdy je prodali pražskému podnikateli Janu Schebkovi, který je daroval své dceři. Amalie Schebková byla manželkou českého politika a velkostatkáře Ottý Mettala, jehož potomci vlastnili Zdechovicko až do konce druhé světové války.

3) Viz studie P. Vorla v tomto svazku Východočeského sborníku historického.

4) SKOKAN, Jaroslav: *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka 1963, s. 42.

5) Informace k rodu Paarů viz ŽUPANIČ, Jan a kol.: *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha 2001, s. 193–200.

6) SKOKAN: *Kronika vesnic Zdechovicka*. s. 290; Ottův slovník naučný 19. díl. Praha 1902, s. 2.

Soupis poddaných

Soupis poddaných je významným pramenem vzniklým z činnosti patrimoniální správy. Jedná se o českou zvláštnost, která se v průběhu 16. století vytvořila ze soupisu sirotků, kteří byli evidováni v souvislosti s poručnickými právy vrchnosti nad nezletilými poddanými. Evidence probíhala vždy jednou ročně, kdy se sirotci dostavili do vrchnostenské kanceláře a sdělili, kde se právě zdržují. První takovýto soupis sirotků vznikl již ve 20. letech 16. století na statcích Zdeňka Lva z Rožmitálu.

Od poloviny 17. století se tyto seznamy vedly na všech větších statcích. Postupné zdokonalení zápisu pak přineslo informace o věku dětí a jejich rodičů, později všech obyvatel, kteří náleželi k sepisované lokalitě. Ačkoliv každoročně se opakující evidence je zajisté značným přínosem pro studium populace českých zemí, stinnou stránkou tohoto pramene je fakt, že zapisovatel mnohdy jen opisoval zápisy z předchozích let. To znamenalo, že úředník evidoval všechny příslušející osoby, nikoliv pouze přítomné. Vzhledem k tomu, že každoroční přidávání let vedlo k informacím o více než stoletých poddaných, kteří by se měli nacházet např. na vojně nebo ve službě, v některých letech byly tyto záznamy jednorázově vyškrtnuty.

Poddanské seznamy byly vedeny jako *registra sirotčí aneb popsání všech poddaných*, *registra stavění sirotků a dětí poddaných*, dále pak jako *knihy stavuňků*, *Waisen-Register* nebo *Mannschaftsbuch*.

Pro svůj příspěvek jsem zvolila dva soupisy poddaných s dvacetiletým generačním odstupem. První soupis z roku 1789 se dochoval torzovitě, součástí jsou pouze informace týkající se Zdechovic a částečně Chvaletic; chybí i titulní list. V případě druhého mnou vybraného pramene se jedná o *Mannschaftsbuch pro Anno 1809*, který poskytuje kompletní evidenci obyvatel celého panství. Oba dva soupisy nejsou v rámci fondu velkostatku Zdechovice jedinými písemnostmi tohoto druhu, je zde uloženo 22 soupisů z let 1789–1841.⁷⁾ Ve většině případů jsou součástí evidence všechny vsi panství Zdechovice.

Struktura obou soupisů je v podstatě stejná, poddaní jsou rozděleni do kategorií *sedláci*, *chalupníci*, *nájemníci* (zde se pravděpodobně jedná o domkáře, což dokládá i studium sociálního původu z matrik oddaných farnosti Zdechovice, kde nejčastěji se vyskytující skupinou jsou právě

7) SOA Zámorsk, Fond Velkostatek Zdechovice (1608–1939), inv. č. 299–321, Soupisy obyvatel z let 1772–1841, inv. č. 305, 311, Soupis poddaných 1789, 1809.

domkáři⁸⁾), *zmrhaní* (tedy svobodné matky a nemanželské děti), *vdovy a sirotci* a *zběhlí*. Přednosta rodiny byl zapisovatelem zvláště, často u něj bylo zapsáno číslo domu. Rodinní příslušníci byli uváděni ve vztahu k hospodáři, u všech osob byl uveden věk. Dále zde byly uvedeny poznámky o povolání, službě, vandru, odchodu na vojnu či narození, popř. úmrtí v předchozím roce. V roce 1789 byly poznámky zapisovány česky a měly velmi stručný charakter, o dvacet let později byly tyto informace psány německy, avšak úředník si nebyl v jazyce příliš jistý a změna jazyka v rámci jedné poznámky nebyla výjimkou. Zajímavostí soupisu z roku 1809 je také uvedená víra („K“ katolík, „E“ evangelík bez dalšího uvedení konfese), která byla zapsána u jména přednosta domácnosti; pokud manželka byla jiného vyznání, poznámky byla uvedena taktéž u ní.

Věková struktura obce

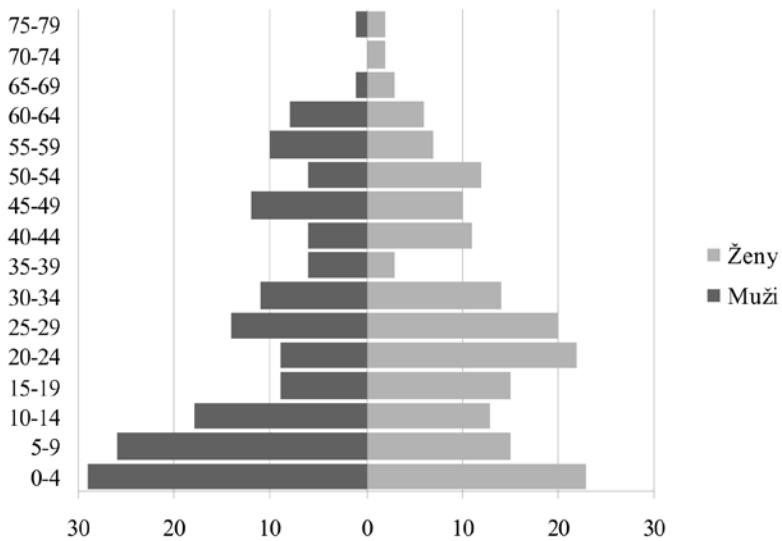
Jak již bylo řečeno, soupis poddaných je významným pramenem pro studium vesnické populace, přesto může být výpovědní hodnota poněkud zkreslená. Zaměřím-li se na počet obyvatel vsi Zdechovice, pouhý součet osob bez bližšího studia poznámek by mohl být velmi zavádějící. V roce 1789 bylo písařem uvedeno 464 obyvatel, avšak celá čtvrtina osob se na panství fyzicky vůbec nevyskytovala (přítomno bylo 344 osob – 166 mužů a 178 žen). O dvacet let později zde nepobývalo více než 30 % zapsaných obyvatel (z 595 zapsaných osob zde žilo 412 obyvatel – 185 mužů a 227 žen). Pro srovnání uvádím údaje ze dvou nejvýznamnějších topografií. Schallerova topografie z roku 1790 eviduje v obci Zdechovice 69 domů a zámek. Oproti tomu práce Johanna Gottfrieda Sommera z roku 1837 zaznamenává zámek a 92 domů s 583 obyvateli.⁹⁾

Výhodou řady soupisů poddaných oproti jednorázové evidenci obyvatel za konkrétním účelem, jako bylo například sepsání *Soupisu obyvatel podle víry v roce 1651*,¹⁰⁾ je poměrně spolehlivá evidence stáří obyvatel. Ačkoliv stále se opakující přepis mohl mít za následek zapisování obyvatel, kteří již několik let na sledovaném území nežili, pro studium populace jsou každoročně se opakující přepisy nenahraditelným pramenem. Ačkoliv

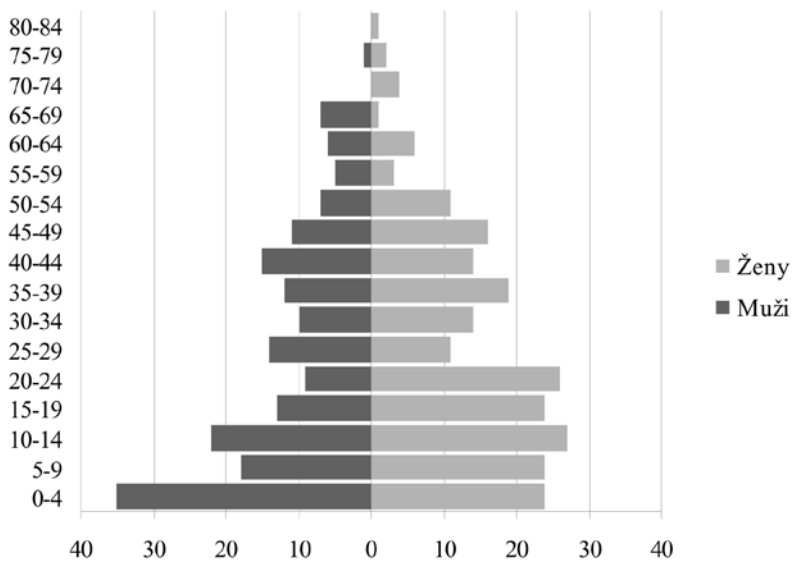
8) JIRÁSKOVÁ: *Demografický vývoj*, s. 40–43.

9) SCHALLER, Josef František Jaroslav: *Topographie des königreichs Böhmen. T. II, Chrudimer Kreis*. Prag 1790, s. 31; SOMMER, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Fünfter Band., Chrudimer Kreis*. Prag 1837, s. 32–37.

10) MATUŠÍKOVÁ, Lenka – PAZDEROVÁ, Alena (edd.): *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Chrudimsko 1–3*, Praha 2001.

Graf 1: Věková pyramida pro rok 1789

Graf 2: Věková pyramida pro rok 1809

mnozí badatelé využili soupis obyvatel z roku 1651 ke studiu věkové struktury, domnívám se, že právě věk je v rámci tohoto pramene nejméně spolehlivý a není možné dle něj vytvořit vypovídající věkovou strukturu obyvatel. V posledních letech vznikají pokusy s odstraňováním věkové deformace, která je zapříčiněna účelem pramene, ale zatím této metody není hojně využíváno.¹¹⁾ Nepřesné údaje o věku nebyly ani tak zapříčiněny osobou písaře, jako prostě pouhým faktem, že většina obyvatel tehdejší doby svůj věk přesně neznala a ani nepovažovala za nezbytně nutné přesný rok narození vědět. Ostatně zaokrouhlování věku bylo v praxi běžné až do 19. století.

Namísto toho u každoročně se opakujících záznamů je pravděpodobnost zkreslení velmi malá. Jak bude nastíněno dále, věkové údaje uváděné soupisem jsou v porovnání s matriční evidencí velmi přesné a je proto možné na jejich základě sestavit poměrně reálný obraz stáří sledované společnosti. Vzhledem k poměrně malému vzorku obyvatel jsem se rozhodla zobrazit věkovou strukturu pomocí věkových skupin (viz graf 1 a 2).

V roce 1789 žilo ve Zdechovicích 344 osob, z tohoto počtu bylo 48 % mužů a 52 % žen; o dvacet let později zde žilo 412 osob, 45 % mužů a 55 % žen. Co se týče počtu žen na sto mužů, byla situace v roce 1789 v poměru 100:107, v roce 1809 pak 100:123. Ačkoliv se zde vzhledem k použitému vzorku nejedná o metodu zcela průkaznou, může výrazné zvýšení feminity naznačovat četnější odvody mužské části populace do vojenské služby vlivem napoleonských válek.

Sociální složení obce dle hlav domácností

V průběhu 18. století docházelo v našich zemích ke snížení počtu selských vrstev a k nárůstu počtu drobných hospodářů a bezzemků. Tento trend nebyl patrný pouze v českých zemích, ale byl charakteristický i pro řadu evropských regionů.¹²⁾

Již v 50. letech 20. století popsal situaci ve vesnickém prostředí ve své práci o lidnatosti a společenské skladbě obyvatel českého státu Otto Placht. Zatímco v polovině 17. století tvořili sedláci více než polovinu obyvatel vsí, chalupníci zde byli zastoupeni přibližně podílem 30 %, zahradníci – domkáři (bezzemci) přibližně ve 14 %. V polovině 18. století více než polovinu

11) Viz KAČEROVÁ, Eva: *Odstraňování deformace věkových struktur historických populací (analýza)*, 20. 2. 2011 [online], URL: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=708> [cit. 20. 2. 2011].

12) VELKOVÁ, Alice: *Přeměny venkovské společnosti v letech 1700–1850*. Český časopis historický 105, 2007, č. 4, s. 814–815.

obyvatel venkova tvořili bezzemci, 9 % chalupníci a podíl selských vrstev se pohyboval okolo jedné třetiny.¹³⁾ Mezi faktory, které vedly ke změně skladby obyvatel, patřil nejen nárůst obyvatel, ale také větší soustředění půdy do rukou jedné osoby. Navíc vzhledem ke špatné evidenci nejnižších vrstev obyvatelstva mohla být skupina bezzemků mnohem větší.

Problémem při studiu populace dané doby je účel pramenů, za kterým vznikly. Alice Velková ve své studii zabývající se proměnami vesnické společnosti v 18. a 1. polovině 19. století uvádí, že vzhledem k účelu pramene, který měl často být podkladem pro odvod daní či jiných povinností, zde nemusely být evidovány nejnižší vrstvy obyvatel, které byly z placení osvobozeny. Často je tedy možné pouze konstatovat posun sociální struktury držitelů nemovitosti, ale nelze zobrazit strukturu vesnické společnosti jako celku. Ačkoliv nárůst domkářské vrstvy může znamenat rozšíření neselských vrstev na úkor selských, nemusí tato situace automaticky znamenat zvýšení počtu podruhů.¹⁴⁾

Velmi složitou záležitostí je stanovení sociální stratifikace obce, problémem jsou totiž již samotné kategorie uvedené v pramenech, které se mohou ve svém významu regionálně lišit. Zatímco v některé oblasti sedláci hospodařili sotva na dvaceti hektarech půdy, v jiném regionu mohl sedlák hospodařit na několika desítkách hektarů a hospodář vlastníci do dvaceti hektarů by se zde řadil mezi chalupníky. Velkou roli v tomto případě hrála také bonita půdy.

Podívám-li se na ves Zdechovice v letech 1789 a 1809, nejméně početnou skupinou obyvatel byli *sedláci*. Tato skupina během dvaceti let nezaznamenala žádné změny a lidé řadící se k této sociální vrstvě hospodařili na čtyřech usedlostech. Mezi přednosty domácnosti byla v roce 1789 také jedna vdova, která na gruntu hospodařila se svým nejstarším synem. Do této kategorie spadalo v obci celkem 20, resp. 21 osob.

Druhou nejpočetnější skupinu tvořili *chalupníci*, kteří v roce 1789 hospodařili na pěti usedlostech (celkem bylo do této skupiny řazeno 26 osob), o dvacet let později hospodařili na sedmi usedlostech (celkem 29 osob).

Nejpočetnější skupinou byli *nájemníci* (domkáři), kteří v roce 1789 tvořili 74 %, v roce 1809 pak 77 % přítomných obyvatel. Problémem u této skupiny evidovaných obyvatel je fakt, že není možné rozeznat, zda žili na

13) PLACHT, Otto: *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. stol.*, Praha 1957, s. 119–155.

14) VELKOVÁ: *Proměny*, s. 815–816. Autorka zde na základě svého výzkumu Štáhlavska poukazuje na možnost sociálního vzestupu podružských rodin, což mělo za následek přechodné zmenšení počtu podruhů.

vlastní usedlosti, byli v nájmu či podruží. V roce 1789 je prakticky nemožné určit počet podruhů, pravděpodobně do této skupiny můžeme zařadit šest mužů, kteří žili s první manželkou, avšak s jistotou to určit nelze. O dvacet let později, kdy jsou zápisy již mnohem podrobnější, je možné uvažovat o třinácti mužích, kteří ve většině případů žili v podružském postavení se svou ženou.

Tento problém nastal také v kategorii „*Vdovy a sirotci*“, která v roce 1789 tvořila kolem 11 %, v roce 1809 pak přibližně 7 % obyvatel. Informací o jejich další existenci však bylo zaznamenáno velmi málo, a tak je možné určit pouze to, že v roce 1789 bylo v podruží pravděpodobně osm vdov, o dvacet let později tři.

Vzhledem k zápisu vztahu jednotlivých členů domácnosti k „hlavě“ rodiny bylo možné rozdělit hospodáře do dalších kategorií dle jejich rodinného stavu, tedy zda jsou v prvním svazku manželském, ovdověli a uzavřeli druhý nebo třetí sňatek, po ovdovění již neuzavřeli další svazek či byli stále svobodní.

Tab. 1: Sociální složení dle hlav domácnosti

		Sedlák	Chalupník	Domkář / Nájemník
1789	První sňatek	3	4	52'
	Druhý sňatek	-	1	3
	Svobodný	-	-	2
	Vdovec	-	-	1
	Vdova	1	-	4
	Celkem	4 (5,7 %)	5 (7,0 %)	62 (87,3 %)
1809	První sňatek	4	6	63''
	Druhý sňatek	-	-	4''
	Třetí sňatek	-	-	2
	Svobodný	-	-	2
	Vdovec	-	1	2''
	Vdova	-	-	3
	Celkem	4 (4,6 %)	7 (8,0 %)	76 (87,4 %)

* V této kategorii je pravděpodobně evidováno šest podruhů, jejichž podružské postavení nelze přímo dokázat.

** V této kategorii je pravděpodobně evidováno 13 podruhů, jejichž podružství není možné s jistotou určit (10 případů v kategorii mužů, kteří uzavřeli první sňatek, 2 případy v kategorii mužů, kteří uzavřeli druhý sňatek a 1 případ vdovce).

Čelední služba, učňovské a tovaryšské postavení

Čelední služba byla staršími autory chápána jako vstup do nižší sociální kategorie, u jejíchž zástupců bylo velmi obtížné, ne-li skoro nemožné, získat vyšší sociální postavení. Dnešní badatelé se však spíše přiklánějí k tezi, že čelední služba byla přechodnou životní fází mezi dětstvím a dospělostí. Touto zkušeností procházeli mladí lidé zpravidla bez ohledu na sociální postavení rodiny a nemuselo nutně znamenat budoucí sociální zařazení.¹⁵⁾

Alice Velková ve své knize uvádí, že hospodář při najímání čeledi zohledňoval nutnost pracovní síly, jejíž potřeba se odvíjela od velikosti statku. Pokud měl hospodář vlastní početnou rodinu, ve které byl dostatek dětí ve věku vhodném pro zastání čelední služby, nebylo nutné, aby najímal další osoby na práci. Čeled' byla samozřejmě ve zvýšené míře na panských dvorech a vrchnostenských provozovnách, kde docházelo k rozdělení prací mezi čeledíny a s tím dále souviselo rozdělení mezd.¹⁶⁾

Sledované soupisy poddaných poskytly kromě údajů o sociálním zařazení, jménu a věku také další cenné informace, které byly uvedené v poznámkách. Často byly vrchnostenským úředníkem zapsány informace o profesi, pobytu či zdravotním stavu. V případě současného pobytu bylo velmi často stručně uvedeno „doma“, „u otce“ nebo „u starejch“, pokud byl chlapec nebo dívka ve službě, dočteme se například „zur Zdechowitzer Schuster“ či „dienet in Prag“. V případě, že se chlapec učil, bylo zapsáno například „učí se truhlářství s povolením“; pokud se právě nacházel na vandru pak „truhlářskej na vandru“ či „Weber auf der Wanderschaft“.

Při studiu čelední služby, učňovského a tovaryšského postavení jsem se zaměřila na svobodné do 35 let, u kterých byla uvedena informace o jejich aktuálním působení. Nepracovala jsem s osobami, u kterých bylo pouze stručně uvedeno, že jsou doma či u otce, protože nebylo možné zjistit, zda se teprve chystají do služby nebo do učení či zda tuto zkušenost vůbec budou absolvovat. Věková hranice byla zvolena s ohledem na fakt, že po třicátém roce se již zpravidla do služby nenastupovalo; děvečky a čeledíni měli mít tuto zkušenost již za sebou.¹⁷⁾

Zaměřila jsem se také na průměrný věk čeledi, jehož spolehlivost jsem ověřila komparací s matričními záznamy. Pro rok 1789 jsem bezpečně určila

15) VELKOVÁ, Alice: *Krutá vrchnost, ubozí poddaní*. Praha 2009, s. 362–363.

16) Tamtéž.

17) Tamtéž. s. 364.

datum narození u 45 % osob. Odchylka skutečného oproti uvedenému věku byla minimální, pouze ve dvou případech byla osoba dle matriky o rok starší, než bylo uvedeno v soupisu. Ze soupisu pro rok 1809 jsem tímto způsobem určila vzorek 66 % osob, u kterých byl zapsán správný věkový údaj.¹⁸⁾

Pro rok 1789 jsem pracovala se vzorkem 40 osob, u kterých bylo možné zaznamenat službu, učňovský stav či tovaryšský vandr. Jejich působení jsem rozdělila dle lokality na dívky a chlapce působící v obci, v rámci panství, mimo panství a mimo území Čech. Většina chlapců či dívek pocházela z domkářských vrstev, avšak našlo se i několik výjimek. Dle soupisu byl čeledínem i šestnáctiletý syn chalupníka či dvacetiletý syn sedláka.

Pro rok 1809 jsem pracovala se vzorkem 79 osob. Narazila jsem zde však na problém při určování služby a učňovského stavu. V této době byla totiž většina dětí uvedena ve službě či učení (není možné rozlišit) u zdechovického ševce. Zvláštní ovšem je, že tato informace byla uváděna i u dětí do deseti let. Josef Grulich se ve své disertační práci zaměřené na sociálním a demografickým vývojem v oblasti Prácheňska a Třeboňska v 17. století pramenech setkal s čeledíny a děvečkami mladšími deseti let, avšak přiklonil se k závěru, že se jednalo o výjimky, pravděpodobně o sirotky. Stejně tak Alice Velková při studiu čelední služby na Štáhlavsku nezaznamenala ve službě děti pod věkovou hranicí deseti let.¹⁹⁾ Nabízí se tedy otázka, zda v tomto případě úředník do poznámky nezapsal i budoucí službu či učení. Ve Zdechovicích bylo v roce 1809 pět ševců, všichni pocházeli z domkářské vrstvy. Nebyl důvod, aby zde sloužil tak vysoký počet dětí ve věku, kdy sotva mohly zastat práci čeledína či děvečky, nebo aby se tolik chlapců připravovalo na budoucí povolání. Vzhledem k těmto zápisům je pak průměrný věk čeledi velmi nízký a dle mého názoru neodpovídá skutečnosti. Následující tabulka představující počty sloužících, učňů a tovaryšů na vandru, která je doplněna průměrným věkem těchto osob, dokazuje nepřírozený skok v průměrném věku sloužících. Pokud bych vzhledem k výše uvedenému nebrala v potaz děti do deseti let, průměrný věk sloužících chlapců i dívek by se zvýšil o osm let, tedy na reálnější hodnotu 20 let u chlapců a 18,8 let u dívek. Vzhledem k tomu, že

18) SOA Zámorsk, Fond Sbirka matrik východočeského kraje, FÚ Zdechovice, matrika NOZ 1742–1756, inv. č. 10421, sign. 1900; matrika NOZ 1756–1774, inv. č. 10422, sign. 1901; matrika N 1774–1784, inv. č. 10423, sign. 1911; matrika NOZ Zdechovice 1784–1790, inv. č. 10424, sign. 1902; matrika N 1791–1803, inv. č. 10433, sign. 1912.

19) VELKOVÁ: *Krutá vrchnost*, s. 367.

Tab. 2: Počet osob ve službě, učení či na tovaryšském vandru a průměrný věk

	V obci	V rámci panství	Mimo panství	Mimo Čechy	Nezjištěno	Celkem	Průměrný věk a medián	
1789								
Služba	Chlapci	2	7	2	-	-	11 (27,5 %)	21,8 (20)
	Divky	10	6	1	-	-	17 (42,5 %)	21,9 (21)
Učeň		2	-	3	-	2	7 (17,5 %)	24,6 (26)
Tovaryš		-	-	1	1	3	5 (12,5 %)	28,1 (28)
Celkem		14 (35 %)	13 (32,5 %)	7 (17,5 %)	1 (2,5 %)	5 (12,5 %)	40 (100 %)	
1809								
Služba	Chlapci	24*	5	-	-	-	29 (36,7 %)	11,9 (10)
	Divky	29	4	1	-	-	34 (43,0 %)	10,7 (9)
Učeň		5	3	1	1	1	11 (13,9 %)	21,5 (21)
Tovaryš		-	-	-	1	4	5 (6,4 %)	24,5 (21)
Celkem		58 (73,5%)	12 (15,2 %)	2 (2,5 %)	2 (2,5 %)	5 (6,3 %)	79 (100 %)	

* Dle informací v soupisu není možné zcela jednoznačně určit, zda byli chlapci ve službě či v učení. Z tohoto důvodu jsem je ponechala ve skupině „služba“.

však nemohu s jistotou určit, zda děti opravdu sloužily či zda se jednalo o plán do budoucna, zanechávám v tabulce průměrný věk vypočítaný dle soupisu z roku 1809.

Závěr

Ve svém příspěvku jsem se pokusila podat alespoň základní obraz venkovské společnosti na základě poddanských soupisů z přelomu 18. a 19. století na příkladu obce Zdechovice. Přestože vzorek osob, se kterým jsem pracovala, čítá zhruba v rozmezí 500–600 obyvatel, podařilo se nastínit některé aspekty a proměny tehdejší společnosti. Také v mnou sledované oblasti byla potvrzena zvýšená feminita tehdejší populace, která byla typická pro období celého raného novověku a výrazně nevybočovala z obecných trendů, avšak v roce 1809 o to více zvýšená v důsledku vojenských odvodů mužů v rámci napoleonských válek.

Porovnáním obou soupisů byly zjištěny zřetelné změny v sociální stratifikaci společnosti reprezentované výrazným nárůstem nemajetné

vrstvy domkářů/nájemníků, zřejmě v důsledku dělení obecních pozemků při zachování počtu sedláků a chalupníků.

Poněkud problematické je na základě použitých poddanských soupisů zjištění skutečných počtů osob nacházejících se ve sledovaném období ve službě či v učení. Přesto bylo prokázáno, že většina sloužících jak na konci 18. století, tak na počátku století devatenáctého zůstávala ve službě v rámci obce, popř. v rámci panství, což pro rok 1809 platí tím spíše. V roce 1789 byly na rozdíl od předcházejícího období evidovány případy služby mimo panství, ačkoliv se tito sloužící zdržovali na území východních Čech.

Ves		Zdechovice.
Chalupnice.		
28. Mr. Muncitro	70	
Anna Jansa	72	
Jan Mating	18	
Jansa	18	
Jan	8	
Uje	7	doma
Jansa	1	
Jan Dychmal		
Mikula Jansa	28	
Jan Jansa	16	sloužící v Praze
Mating	12	doma
Uje	5	
Jansa	5	
18. Mating Jansa		
Jansa Jansa	27	
Jan Mating Jansa	22	
Uje	12	doma
Jansa	11	
Jan	2	
22. Mating Jansa		
Jansa Jansa	27	
Jan Mating	8	
Jansa	6	
23. Mating Jansa		
Jansa Jansa	28	
Jan Mating	8	
Jansa	5	

Chalupníci ze Zdechovic v poddanském soupise z roku 1789
(SOA Zámorsk, Fond Velkostatek Zdechovice (1608–1939), inv. č. 299–321,
Soupisy obyvatel z let 1772–1841, inv. č. 305, Soupis poddaných 1789, pag. 2)

THE VILLAGE OF ZDECHOVICE AT THE TURN OF THE 19TH CENTURY (A DESCRIPTION OF THE AGE AND SOCIAL STRUCTURE OF ITS INHABITANTS)

The aim of the following article is to give a view, based on the study of two civic registers from the years 1789 and 1809, of the population of the village of Zdechovice, which lies in an agriculturally-oriented region on the boundary between the lowlands of the Elbe valley and the Iron Mountains. These sources are stored in the Archive of the Zdechovice Estate in the State District Archive in Zámorsk. Based on the study of these materials, the author carried out an analysis of changes in the population of Zdechovice village during the period in question, its social layers and the employment of boys and girls as servants or in education. The comparison of the two registers showed clear changes in the social stratification of society in the village, represented by a significant growth in the poor class of cottagers (tenants), evidently as a result of the division of communal land parcels while maintaining the number of yeomen and cottage-holders. One problem area was finding the true number of people working as servants or in education during the period in question. Nonetheless it was shown that the majority of servants at the end of the eighteenth and beginning of the nineteenth century worked in the community or estate.

